

2.1. Kerrotuttamisen konsepti: Miten ohjata kerrotuttamista lapsiryhmässä?

Tässä artikkelissa kuvataan, miten kerrotuttamistilanne lapsiryhmässä etenee. Itse kerrontatyökalu löytyy sivupalkista suomeksi sekä kolmella saamen kielellä.

Kerrotuttaminen onnistuu parhaiten niin, että kertomista harjoitellaan 4–7 lapsen kanssa kerrallaan. Niinpä varhaiskasvatusryhmä (= max 21 lasta) on kerrotuttamista varten jaettava pienryhmiin, ainakin useimmiten.

Kun kerrontavuorossa oleva pienryhmä on selvillä, ohjaaja tai ohjaajat siirtyvät sen kanssa johonkin rauhalliseen paikkaan. Aluksi ohjaaja järjestää lapset piiriin tai riviin niin, että kaikki näkevät ohjaajan ja hänen käsissään olevan kerrontakorttipakan.

Päähenkilö tutuksi aikuisen johdolla

Kerrotuttaminen alkaa siitä, että ohjaaja näyttää ryhmälle ensimmäistä korttia (“Olipa kerran”), lukee kortin tekstin ääneen ja pyytää jotakuta lapsista täydentämään tarinan alun henkilöllä tai hahmolla, jota “pian kuultava tarina koskee”.

Jotta tarina saadaan liikkeelle, kysymys osoitetaan suoraan jollekulle lapsista, ei yleisesti koko ryhmälle. Lisäksi ohjaajan on hyvä sanoa, että tässä vaiheessa tarinan päähenkilöstä tai -hahmosta ei kerrota vielä muuta kuin se, kuka tai mikä hän on ja mikä on hänen nimensä. Muita asioita tästä henkilöstä saadaan tietää vähän myöhemmin.

Kun tarinan päähenkilö on tiedossa, ohjaaja kääntää katseensa päähenkilön päättäneen lapsen vieressä olevaan toiseen lapseen ja pyytää tätä kertomaan päähenkilöstä yhden lisätiedon, esimerkiksi iän. Samalla ohjaaja näyttää korttipakan korttia “joka”.

“Joka”-kohdan erityispiirre on, että siinä kannattaa viipyä hieman kauemmin kuin useimmissa muissa kertomuksen kohdissa. Mikäli näin ei tehdä, päähenkilöstä ei ehkä saada tietää kertomisen kannalta tarpeeksi. Silloin erityisesti tarinan loppuun saattaminen saattaa olla vaikeaa.

Ennen kuin ohjaaja siis ottaa pakasta kolmannen kortin, hän pysyttelee vielä hetken kakkoskortissa ja pyytää sen avulla ryhmältä vähän lisää tietoa päähenkilöstä. Nyt ohjaaja näyttää korttia “joka” uudelle lapselle, ja pyytää tätä kertomaan päähenkilöstä yhden asian lisää, esimerkiksi asuinpaikan.

“Joka”-kortin avulla jatketaan, kunnes koossa on tarinan kannalta riittävä määrä taustatietoa päähenkilöstä. Käyttökelpoisia kysymyksiä “joka”-kortin kohdalla ovat iän ja asuinpaikan lisäksi esimerkiksi se, millainen päähenkilö on, kenen kanssa hän asuu tai mistä hän pitää tai ei pidä.

Kertauksen avulla eteenpäin

Kun sopiva määrä taustatietoa päähenkilöstä on tullut esille, ohjaaja kertoo sen, mitä päähenkilöstä tähän mennessä tiedetään. Sen jälkeen hän siirtyy uuteen korttiin (“Joka päivä”) ja uuteen lapseen ja pyytää vuorossa olevaa lasta kuvailemaan, millaista päähenkilön elämä oli “silloin, kun tämä nyt kerrottava tarina oli

alkamassa”. Mitä päähenkilöllä oli tapana tehdä joka päivä tai joka yö – tai mitä hän on tekemässä, kun tämä tarina alkaa?

Ohjaaja voi auttaa vuorossa olevaa tuottamaan vastauksen kysymykseensä sillä tavoin, että hän kertoo päähenkilöstä siihen mennessä todetut asiat vielä uudelleen. Näin kerrontavuorossa oleva saa aikaa miettiä vastataan niin, että ryhmän huomio ei ole hänessä vaan ohjaajassa.

Kertaamisen voi muutoinkin tehdä tarpeen mukaan aina, kun on siirrytty uuteen kertojaan ja on esitetty hänelle tarinan meneillään olevaan vaiheeseen liittyvä kysymys. Kun ohjaaja toteaa lyhyesti ääneen siihen mennessä tapahtuneen, hän samalla pelaa kerrontavuorossa olevalle aikaa vastata ja antaa aineksia tämän kerrontavuoroon.

Lapset kertovat, aikuinen “haastattelee”

Kun “joka päivä” -kortin avulla on kuultu, millaista päähenkilön elämä oli ennen nyt kerrottavan tarinan alkua, tarinassa siirrytään vaiheeseen, josta varsinaiset tapahtumat alkavat. (Mikäli ryhmässä jokainen on ehtinyt käyttää jo yhden vuoron, aloitetaan uusi kierros.)

Nyt kerrontavuoroon tuleva lapsi saa nähdäkseen kortin “Kunnes eräänä päivänä”. Samalla ohjaaja esittää lapselle kysymyksen, mitä tavallisesta poikkeavaa sitten tapahtui. Mitä erilaista oli siinä päivässä, jona päähenkilön elämä ei ollutkaan samanlaista kuin siihen asti?

Edelleen on tärkeää todeta tarinassa tähän mennessä esiintyneet elementit ääneen. Jos ohjaaja itse ei muista, mitä kaikkea päähenkilöstä ja tämän tavanomaisesta elämästä on saatu tietää, ryhmä kyllä muistaa ja täydentää kertauksesta puuttuvat asiat mielellään. Kaiken kaikkiaan ohjaajan on syytä asennoitua kerrotuttamiseen vuorovaikutustilanteena: olennaista ei ole se, että tarina etenee sujuvasti ja ilman katkoksia, vaan tarinaa rakennetaan vähitellen, kertomuksen perusrakenteen osien ja ohjaajan “haastattelukysymysten” avulla.

Vaikka tarinan siihenastisia vaihteita voikin muistella yhdessä ryhmän kanssa, ohjaajan on tärkeää kuunnella syntyvää tarinaa hyvin siksi, että hän osaa tarvittaessa auttaa kerrontavuorossa olevaa lasta. Välillä ovat tarpeen hyvinkin täsmälliset, jopa ohjailevat kysymykset. Esimerkiksi kohdassa “Kunnes eräänä päivänä” lapselle voi tarvittaessa tarjota kysymyksen muodossa jonkin sellaisen suunnan, mihin tarina voisi lähteä kehittymään: “Mitä ajattelet, tuleeko päähenkilölle vieras?” tai “Pääseekö päähenkilö sinne, minne hän on tapansa mukaan menossa, vai tuleeko tielle tällä kertaa jokin este?”

Kun on kuultu tapahtumat liikkeelle paneva poikkeus eli se, miten tarina jatkui kohdassa “Kunnes eräänä päivänä”, on aika siirtyä uuteen kertojaan ja korttiin “Siitä seurasi”. Kerrontavuorossa olevalta kysytään nyt, mitä tapahtui sen jälkeen, kun päähenkilön rutiini oli rikkoutunut. Mitä poikkeamasta seurasi? Mitä päähenkilö nyt teki, sen sijaan mitä hän olisi tehnyt tavallisesti?

Myös kortissa “Siitä seurasi” on yleensä tarpeellista pysyä useamman kerrontavuoron ja useamman lapsen ajan. Vaihe vaiheelta siis otetaan selvää siitä, millaisen tapahtumaketjun “eräänä päivänä” tapahtunut poikkeus päähenkilön rutiiniin sai aikaan. Välikertaukset ovat edelleen tarpeen, samoin se, että ohjaaja esittää välillä hyvinkin täsmällisiä kysymyksiä.

Käytetään sitä materiaalia, jota ei ole vielä käytetty

Kun ohjaaja miettii, miten auttaa vuorossa olevaa lasta keksimään tarinaan jatkoa kortin “Siitä seurasi” kohdalla, hän voi muistella, millaisia asioita siihen mennessä kerrotusta on vielä käyttämättä. On nimittäin

tavallista, että esimerkiksi jokin päähenkilön ominaisuuksista tai jokin hänen elämäänsä kuulunut asia on tapahtumien tiimellyksessä jäänyt unohtuiksi, mutta asiasta olisi hyötyä tilanteessa, johon päähenkilö on joutunut.

Tällaisista irrallisiksi jääneistä asioista ohjaaja voi muistuttaa ryhmää silloin, kun kerrontavuorossa oleva miettii, miten jatkaisi tarinaa. “Muistatteko, millainen supervoima päähenkilöllä on? Olisiko siitä apua tässä tilanteessa?” “Eikö niin, että päähenkilömme oli lapsena asunut kuussa? Onkohan hänellä siellä vielä tuttuja, jotka voisivat majoiittaa hänet nyt?”

Aikuinen auttaa saattamaan tarinan päätökseen

Kun ohjaajasta alkaa kuulostaa siltä, että tarina on lopetusta vaille valmis, hän ottaa esiin kortin “Siitä päivästä lähtien”. Tämän kortin tarkoitus on auttaa saattamaan tarina päätökseen eli toteamaan se, mikä päähenkilön elämässä on tarinan aikana muuttunut. Mikä päähenkilön arjessa on juuri kerrotun tapahtumasarjan jälkeen toisin, kun verrataan siihen, mistä lähdettiin liikkeelle?

Vaikka tarinaa ei voi eikä kannata kerrata jokaisella kerrontavuorolla aivan sen alusta lähtien, tässä kerronnan viimeisessä vaiheessa on olennaista, että ohjaaja palauttaa ryhmän mieliin tarinan lähtökohtaelementit ja lähtötilanteen. Kun ohjaaja on ensin nostanut esiin sen, millainen oli päähenkilön tilanne tarinan alussa, lasten on helpompi vastata kysymykseen siitä, miten päähenkilön elämä on yhteisesti keksityn tapahtumakulun seurauksena muuttunut.

Joka tapauksessa voi olla, että asianmukaisen päätöksen tuottaminen tarinalle jää aikuisen tehtäväksi. Se ei kuitenkaan haittaa: aikuisen tekemä yhteenveto toimii lapsille mallina siitä, että tarinan alku ja loppu liittyvät yhteen ja että tarinoissa on yleensä aina kyse jostakin muutoksesta.

Sudenkuoppia – ja tapoja kiertää ne

Sen lisäksi, että lapset tarvitsevat riittävästi tilaisuuksia harjoitella kertomista ja yhteiseen kerrontatilanteeseen osallistumista, myös ohjaajan on hyvä suhtautua kerrotuttamiseen opeteltavissa olevana taitona. Mestarin tekevät toisto ja kokemus. Opetteluasenteen lisäksi hyötyä on kuitenkin myös muiden kokemuksista, erityisesti sellaisista, joihin on liittynyt jokin ongelmatilanne ja sen onnistunut ratkaiseminen.

Tavallisin tilanne, johon kerrotuttaminen uhkaa tyssätä, on varmaankin sellainen, että lapsi ei joko halua sanoa mitään tai ei keksi tarinalle jatkoa. Siihen, ettei lapsi halua vastata ohjaajan kysymykseen, kannattaa suhtautua sallivasti: kun ohjaaja siirtää vuoron seuraavalle, lapsi saa aikaa kuulostella syntymässä olevaa tarinaa ja voi seuraavalla kierroksella ollakin valmis antamaan oman panoksensa. Joka tapauksessa hän kuulee, kun muut kertovat, ja oppii kertomuksen perusrakennetta sen myötä.

Jos lapsella taas on vaikeuksia keksiä sanottavaa, on hyvä muistaa, että syntyvä tarina on ryhmän yhteinen. Kysymyksen, johon vuorossa olevalla lapsella ei ole vastausta, voi aina kääntää koko ryhmälle. Ohjaaja voi pyytää ryhmää tekemään ehdotuksia siitä, miten tarina voisi jatkua, ja vuorossa ollut lapsi saa sitten valita, minkä ehdotuksen mukaan hän haluaa tarinan etenevän. Näin lapsi saa kuitenkin pitää vuoronsa ja vaikuttaa syntyvään tarinaan.

Mikäli oman vuoron käyttämisen vaikeudessa on kyse esimerkiksi siitä, että lapsi ei osaa riittävästi kieltä osallistua kerrontaan, voidaan ottaa avuksi kuvat. Paljon apua on jo muutamasta kuvasta, joiden joukosta lapsi saa valita esimerkiksi sen hahmon, paikan tai toiminnon, jonka haluaa tuoda syntyvään kertomukseen mukaan. Kerrontakieltä toisena kielenä oppivien lasten lisäksi kuvat hyödyttävät niitä lapsia, joilla on

esimerkiksi erilaisia kielenkehitykseen liittyviä vaikeuksia. Kuvat auttavat eteenpäin myös silloin, kun varhaiskasvatuksen arki sanelee, että kerrotuttamistilanteeseen on otettava mukaan myös pienempiä lapsia.

Ryhmän dynamiikkaan tai yksittäisiin lapsiin liittyvien, ohjaajan ennakoimien hankaluuksien välttämiseksi ohjaaja voi jakaa kerrontavuorot niin, että jako tukee kerronnan onnistumista. Sen lisäksi, että ohjaaja voi jakaa vuoroja muullakin tavoin kuin järjestyksessä, hän voi tarvittaessa ottaa jonkin tai joitakin vuoroja itselleen ja suunnata syntyvää tarinaa omalla panoksellaan. Tämä taktiikka on käyttökelpoinen myös aivan tarinan alussa: mikäli ryhmällä on taipumusta esimerkiksi kertoa aina samasta hahmosta, ohjaaja saa aikaan vaihtelua määrittelemällä päähenkilön itse.

Joidenkin ryhmien kanssa saattaa muutaman kerrontakerran jälkeen osoittautua tarpeelliseksi, että ohjaaja sopii ryhmän kanssa säännöistä ennen kuin kerrotuttamista jatketaan. Joskus voi olla välttämätöntä esimerkiksi tehdä sopimus, että kerrotaan vain sellaisista ihmisistä, joita kukaan ryhmässä ei tunne, tai että pelihahmot eivät tällä kertaa pääse tarinoihin mukaan.

Rakenne opitaan toiston avulla

Ylipäättään kerrotuttamisessa voi ja pitää ohjata toimintaa sellaiseksi, että lasten kerrontataidot pääsevät sen avulla kehittymään. Kerrotuttamisen tarkoitus on opettaa kertomuksen perusrakennetta toistuvan rakenteen mutta vaihtelevan sisällön avulla. Niinpä ei ole toivottavaa, että ryhmä esimerkiksi kertoo kerta toisensa jälkeen samaa tarinaa. Mikäli kuitenkin ryhmä alkaa jatkuvasti toistaa esimerkiksi jonkin pelin tai videon sisältämää tarinaa, ohjaajan tulee katkaista tilanne ja sanoa, että enää emme kerro tuota tarinaa, vaan keksimme toisen.

Oma lukunsa ovat sellaiset tarinat, joissa kaivetaan esille esimerkiksi konekivääri ja tapetaan kaikki tarinan hahmot päähenkilöä myöten. Tällaisessa tilanteessa kannattaa antaa lasten nähdä, mitä verilöylystä seuraa – yhden kerran. Kun sitten on yhteistuumiin todettu, että käsillä oleva tarina ei voi jatkua, koska ketään ei ole jäljellä, on seuraavan tappotarinan yhteydessä helppoa muistuttaa ryhmää siitä, mitä tapahtui edellisellä kerralla. Enempiä perusteluja suunnan korjaamiseen ei tarvita: lapset oppivat nopeasti, millaiset tarinat eivät ole mielekkäitä. Lisäksi he osaavat kertoa tietonsa myös mahdollisille uusille ryhmäläisille, jotka ehkä hekin kokelevat aseiden valtaa tarinan kulkuun.

Kaiken kaikkiaan on hyvä muistaa, että kerrotuttamisessa on kyse kertomuksen rakenteen opettamisesta toiston ja aina uuteen sisältöön soveltamisen avulla. Sen takia ei haittaa, vaikka ensimmäiset ja välillä myöhemmätkään tarinat eivät olisi kovin kummoisia. Kun tarinoiden raamina käytetään Olipa kerran -korttipakkaa, kerrotuttamisen tarkoitus toteutuu joka tapauksessa: lapset kuulevat, että sama rakenne toistuu, vaikkakin uusien sisältöiden, ja saavat tästä rakenteesta mallin omalle kerronnalleen. Kun ohjaaja ei anna periksi vaan tukee ja auttaa tarinaa syntymään, kehitystä rupeaa kyllä tapahtumaan myös tuotoksissa.